

KUR'AN-I KERİM EKSENİNDE HUKUKİ YORUM VE ANLAMA BAĞLAMINDA METNİN UNSURLARI

İzzet SARGIN, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

e-posta: isargin@ksu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-6101-9464

ATIF: Sargin, İzzet, Kur'an-I Kerim Ekseninde Hukuki Yorum ve Anlama Bağlamında Metnin Unsurları, Hikmet Yurdu, CİLT: 14, SAYI: 28, 2021/2, ss.230-247

Öz

Hareket halinde olan dünyada insanın var oluşunu gerçekleştirme ve sürdürmesi maddi - manevi karşısına çıkan her soruya cevap vermesi ve her sorunu çözüme başarısına bağlıdır. Bu başarı, varlığı doğru şekilde yorumlama, anlama ve doğru şekilde hayata aktarmasına bağlıdır. Kur'an-ı Kerim'e uygunluk, Müslümanların yapıp etmelerinin en önemli doğruluk referansı olarak kabul edilir. Kaynağının ilahi olması, Kur'an-ı Kerim metninin değişmezliğini gerektirir. Ancak Kur'an-ı Kerim, değişim halindeki dünyada insana hitap ettiğinden bir yönüyle de değişim olgusuyla karşı karşıyadır. Bu durum metnin sabit kalmasına rağmen anlamının sürekli yeniden inşa edilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yeniden anlama ve yorumlamaya bağlıdır. Çünkü yorum bir metnin anlamının yaşanan gerçeklikte yeniden inşası demektir. Kur'an-ı Kerim metniyle beşeri metinler arasında mahiyet farkı değil, derece farkı vardır. Bu fark, onun en ayırt edici özelliğidir. Bu açıdan onun metin unsurlarının doğru anlaşılması gerekir. Çünkü bu unsurlar onun sistem ve amacına uygun olarak yorumlanmasının en önemli dinamiklerindedir.

Anahtar kelimeler: Anlama, Hukuk, İnsan, Kur'an, Metin, Yorum.

Elements of The Text in The Context of Legal Interpretation and Understanding on The Axis of The Quran

Abstact

The realization and continuation of human existence in the moving world depends on the success of answering every question that comes before him materially and spiritually and solving every problem. This success depends on interpreting the existence correctly, understanding it and

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 23 Haziran / June 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 28 Temmuz / July 2021

Yayın Tarihi / Published: 31 Temmuz / July 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Temmuz-Aralık / December

Cilt / Volume: 14 **Sayı / Issue:** 28 **Sez. / Pub Date:** Temmuz-Aralık, 2021/2 **Sayfa / Pages:** 230-247 **İntihal / Plagiarism:** Bu makale, intihal.net programıyla tarandıktan sonra, iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

transferring it to life in the right way. Compliance with the Qur'an is considered the most important reference of correctness of what Muslims do. The divine source necessitates the immutability of the text of the Qur'an. However, since the Qur'an appeals to people in the changing world, it is also faced with the phenomenon of change. This situation necessitates the constant reconstruction of its meaning despite the fact that the text remains constant. It depends on re-understanding and interpretation. Because interpretation means the reconstruction of the meaning of a text in lived reality. There is a difference in degree, not in nature, between the text of the Qur'an and human texts. This difference is its most distinguishing feature. In this respect, its text elements should be understood correctly. Because these elements are one of the most important dynamics of its interpretation in accordance with its system and purpose.

Keywords: Understanding, Law, Human, Qur'an, Text, Comment

GİRİŞ

Akış halindeki dünya hayatının en önemli özelliklerinden biri değişimdir. Sürekli bu hayatın içinde olan insan, önüne çıkacak maddi - manevi her türlü sorunu çözmek ve her soruya cevap vermek zorundadır. Çünkü var oluşunu gerçekleştirme ve sürdürme başarısı buna bağlıdır. Bu başarı; varlığı bütün boyutlarıyla tanımayı, onunla tutarlı, sistematik ve bütünlük içerisinde ilişki kurmayı, olay ve olguları anlamayı, yorumlamayı ve vasıflamayı gerektirir. Zaten insan dâhil her şeyi yaratan Yüce Allah tek olduğu için¹ varlık bir bütünlük içerisinde.² İnsan, kendisinin de dâhil olduğu bu bütünlük içerisindeki her varlığı hayatına katma konusunda bütün yetilere sahiptir. Buna mukabil her varlık da insan hayatına katılma özelliklerine sahiptir. Bundan dolayı varlık insanın emrine ve hizmetine verilmiştir.³ Bir insan hangi şartlarda olursa olsun, yaşadığı gerçekliğin sıkıntılarıyla yüzleşmekten çekinir, başka bir ifadeyle anokronizme sığınır ve geçmişte yaşamaya devam ederse, karşılaştığı problemleri çözemez. Öyleyse İnsan, sürekli fikri ve ilmi verilerle zenginleşen dünyayı tanımak, takip etmek ve yorumlamak zorundadır. Bunu yapmamak insanı başarısız kılar. Eğer bir insan içinde bulunduğu gerçekliğin farkında olmaz, dünyayı etkileyen ve yönlendiren dinamikleri anlayamaz ve yönlendiremezse, önüne amaç koyması ve hedefini belirlemesi imkânsız olur. Çünkü bir toplumda son derece etkili içtimai, siyasi, iktisadi, ahlaki, vb. durumlar ortaya çıktığında o toplumun geleceği, bu yeni durumlara başarılı cevap vermesine bağlıdır. Ancak Müslüman dünya uzun zamandır ortaya çıkan yeni durumlara oluşturuca aklın doğru, tutarlı ve geçerli düşüncenin başarı yorum ve yönlendirmesiyle değil, edilgen pasif ve yanlış kaderci bir anlayışla yaklaşmaktadır. Bu durum Müslüman dünyayı nesne duruma düşürmekte ve her alanda dış müdahalelere açık hale getirmektedir. Öyleyse Müslümanlar için yeniden inşa faaliyetlerinin ana hedefi; oluşturuca akli, yönlendirici ve dinamik yorumlar yapacak etkinliğe kavuşturmak olmalıdır.

İnsan, varoluşuna her zaman yeni yorumlarla zenginlik katmalıdır. Zira hayat yorumlarla canlılık kazanır. Çünkü yorumlar çoğulcu güç işaretleridir. Bu yüzden olay ve olguları yorumlama yöntem ve tarzlarının sınırı yoktur. Her yorum insan dünyasına

¹ En'am 6/101-102; Zümer 39/62; Mü'min 40/62; Kamer 54/49; Haşr 59/24; İhlas 112/1-4

² Furkan25/ 2; Kamer 54/49; Rahman 55/5-8; Haşr 59/24; Mülk 67/3; İnfital 82/7

³ Bakara2/29; Embia 21/79; Lokman 31/20; Yasin 326/71-73; Casiye 45/12-13; Mülk 67/15

alternatif düşünce, gelişme ve zenginlik olarak katkı sağlar⁴. Bu yolda insanın yapacağı her yorum, yapmış olduğu önceki yorumları aşacak ve onu daha ötelere taşıyacaktır. Çünkü insanın varlık hakkındaki her türlü yorum ve düşüncesi Allah katında değer ifade eder. Zira onun katında tek bir hakikat yoktur. Şayet öyle olsaydı onu zaten kendisi açıklardı, yoruma ve içtihadı gerek kalmazdı. İnsan belirlenmemiş bir varlık olduğundan sen şusun, şundan başkası olamazsın ya da başka şekilde düşünemezsin şeklindeki yaklaşımlar ona karşı yapılan en büyük haksızlıktır ve insanlığını elinden almaktır. Yüce Allah, insana anlama ve yorumlama kabiliyeti verdiğinden o, varoluşunu gerçekleştirmek için yapacağı yorumlarla kendisine intikal eden her metni kendi gerçekliğinde yeniden inşa etmek durumundadır.

1.Yorum

Kelime olarak yorum, bir yazının ve ya bir sözün anlaşılması için güç yönlerini açıklamak ve aydınlığa kavuşturmayı ifade eder⁵. Bu kelimenin Arapça karşılığı olan tefsir; açıklamak, ortaya çıkarmak, sözdeki kapalılığı gidermek anlamlarına gelmektedir. Bir diğer kavram olan te'vil ise bir şeyin dönüp dolaşıp vardığı son nokta, sözün neticesi, işin akıbeti, rüyanın yorumu gibi anlamlara gelmektedir⁶. Hukuku anlamda yorum ise bir hukuk normunun anlamını açıklığa kavuşturarak içeriğini, genişlik ve kapsamını belirlemek⁷ ve bu yoldan giderek belli bir olayın belli bir hukuk normuyla irtibatlandırılmasını araştırmak demektir. Çünkü bazı hukuk kuralları uygulanabilmeleri açısından bazı sebeplerden dolayı yeterli ölçüde açık olmadıklarından hukuki yorum hukuk kuralının uygulanması açısından önem arz eder.

Yorum, somut olaylar ve gündelik uyumsuzluklar bağlamında yasama mantığıyla oluşturulan değer yargılarını/kalıplarını yeni bir bakış açısı veya disiplinle yeniden tanımlamanın adıdır. Yorum, soyut gerçeklikler ile bireysel somut gerçeklikler arasındaki dengeyi gösteren, metni somut olaya göre kişileştiren insani faaliyet⁸ veya tümel bir ilkenin tikel bir olaya uygulanması, hukuk normunun gerçek anlamının açıklanması yani normda saklı iradeyi ortaya çıkarmak ve belli bir olay veya olaylarla ilgili olarak iradenin kapsamını ve sınırlarını belirleme faaliyetidir⁹. Diğer bir ifadeyle yorum; kanun hükmünün anlamını, kanun koyucunun gerçek iradesini ortaya çıkarmaya yönelik fikri bir faaliyettir¹⁰. Yorum, metni ortaya çıkararak saklı iradeyi açığa çıkarmak ve bu iradenin kapsamını ve sınırlarını belirleyerek onun insan hayatıyla irtibatlandırma faaliyetidir¹¹.

⁴ Hz. Davut (as) ve Hz. Süleyman(as)'ın Kur'an-ı Kerim'de geçen (Enbia 21/78-79) "tarla-koyun" meselesinde farklı yorum ev hükümleri bu konuda güzel bir örnektir.

⁵ Eren Hasan vdd. Türkçe Sözlük c. I-II, Ankara, 1998 II, s. 1641

⁶ Çağıl Orhan Münir, Hukuk Metodolojisi Dersleri, İstanbul, 1952, 29; Hukuk ve Hukuk İlmine Giriş, İstanbul, 1966, 207. Ayrıca Te'vil kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülbaki Deniz, Fıkıh Usulünde Te'vil ve Fikhî Uygulamaları, Basılmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2018.

⁷ Gözler Kemal, Hukukun Genel Teorisine Giriş, İstanbul, 1998, 136

⁸ Otacı Cengiz, Hermeneutik (yorbilim), <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2010-89-633>, 440.

⁹ Keçelioğlu Elvan, "Ceza Hukukunda İctihadın Sınırı, yorum ve kıyas" Adalet Akademisi Dergisi, Ankara, Ekim 2012, 86.

¹⁰ Keçelioğlu, 86.

¹¹ Keçelioğlu, 86.

Her metin yorumla konuşmaya başlar¹². Bunun içinde düşünceyi, akli ve hakikati ve bunlara götüren metodu tekrar/yeniden tarif etmek de vardır¹³. Bir yerde metin varsa anlaşılması için orada mutlaka yorum da olacaktır. Zira yorum metne yeni anlamlar kazandıracığından ona tarih üstü bir kimlik kazandırır. Ayrıca yorum, eşyayı tekrar/yeniden tarif ettiğinden insanın insanlığını gerçekleştirmesinin ontolojik şartlarından biri de olmaktadır.

Hayatın zorunlu olarak ortaya çıkardığı yorum, pek çok durumlarla ilgili bir anlama faaliyeti olmaktadır¹⁴. Ayrıca yorumda metni inşa edenin niyeti ile metni yorumlayanın niyeti örtüşürse ortaya tam bir anlama çıkar ve yorumcu bu anlamaya bağlı olarak var oluşunu metni inşa eden oluşturucu irade doğrultusunda gerçekleştirmiş olur.

2.Anlama

Dünya, insan için varoluşunu gerçekleştirdiği bir zemindir¹⁵. Bu evrende bulunan her şey onunla beraber ve onun karşısındadır yani muhatabıdır. Bu durum bütün olay, olgu ve varlıkları sorgulamak, tanımak, anlamak, aralarındaki nedensel ilişkileri kavramak ve hayatına katmak yetisine sahip olduğu anlamına da gelmektedir. Anlamak, hâkim olmak bilginin elde edilmesiyle sonuçlanan bilgi edinme işlemi, bir ifadenin işaret ettiği zihinsel bir içeriğin kavranması, zihinsel imgelerin incelenen olgunun gerçekliğine nüfus edebilme çabası veya bir zihnin başka bir zihinde yeniden keşfi demektir. Anlama bir şeyi yalnızca dıştan değil kendi içinden kavrama, bir şeyin özünü sistem bütünlüğü içerisinde anlama, tanıma, bir olay ya da önermenin daha önce bilinen bir yasanın veya formunun sonucu olduğunu görme demektir. Bir örnekle ifade edilecek olursa; eğer bir kimse başka bir kimseyi yakından bakıp tanırsa bu bir anlama olur. Fakat bir adam uzaktan tanınmayacak şekilde görülür ve kim olduğuna dair tahmini görüşler öne sürülürse bu bir yorum olur.

Hayatın her alanında her şekline ihtiyaç duyulan anlama, insanın varoluşunu sürdürmesinin önemli şartlarından biridir. Çünkü hayatı anlamak, içinde bulunduğu bütünlüğün kanunlarını ve ilkelerini bilmek demektir. Anlamak, olgulara bir süreç mantığı içerisinde nüfuz etmeyi gerektiren zihni bir çabadır. Tam bir anlamının olması tutarlı ve sistematik bir soyutlamanın gerçekleşmesine bağlıdır. Bu olgudan zihinsel bir sürece zihinsel süreçten de tekrar olguya dönüşü ifade eder¹⁶. Yani tam bir anlama işlemi öznenin kendi alanını terk ederek bir var olana yönelmesi ve onu nesneleştirmesi sonra da kendi alanına dönmesini gerektirir¹⁷.

Kur'an-ı Kerim'i anlamak için önce indiği zamana gitmek oradan sebebi nüzulü, ayetlerin bağlamını, sosyo-kültürel ortamı, kelimelerin nüzul dönemindeki anlamlarının iyice kavranması gerekir. Ancak indiği zamana gidip orada kalınır, yaşanan gerçeklikle

¹² Gadamer Hans George, Hakikat ve Yöntem c I-II (çev: Hüsamettin Arslan, İsmail Yavuzcan), İstanbul, 2008-2009, 2, 189.

¹³ Erten Mevlüt, Nas Yorum İlişkisi, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998,53.

¹⁴ Gadamer, 2, 278

¹⁵ Bakara2/36-38; A'raf 7/24-25

¹⁶ Davutoğlu Ahmet, Stratejik Derinlik, İstanbul, 2001, I.

¹⁷ Tepe Harun, Nicolai Hartmann ve Bilgiye Ontolojik Bakış, IX.

bağlantısı kurulamazsa tam bir anlama gerçekleşemez. O yüzden Kur'an-ı Kerim'in uygulanma başarısı metnin zamanın anlayışına uygun şekilde anlaşılmasını ve açıklanmasını gerektirir. Çünkü O'nun aşkınlık ve evrensellik karakteri tarihin her döneminde insanlığın bütün özgün problemlerini çözecek özelliğe sahiptir. Bu yüzden tarihin her döneminde Kur'an-ı Kerim'in yeniden okunup anlaşılması özgünlük ifade etmektedir.

Tarihsellik metinle değil insanla ilgili bir durumdur. Her çağın insanı kendisine intikal eden metni kendi tarzında ve tarihsel gerçekliğinde anlamak durumundadır. Bu yüzden insan açısından Kur'an-ı Kerim'i anlamak, zamanın bütün boyutlarıyla (geçmiş, şimdi, gelecek) tutarlı bağlantılar kuracak tarihsel bir ufuk gerektirir. Çünkü metnin anlam içeriği çağıyla ilgili olan ve içinde kendini anlamayı denediği geleneğin tümüne aittir. Zira anlamanın şartlarından biri de geleneğe aidiyettir¹⁸. Geleneğe aidiyeti olmayan savrulmalar yaşar. Her açıdan şimdinin ufku geçmişsiz şekillenemez¹⁹. Gelecekte izole edilen şimdinin de ufku olmaz.

Metnin belli bir dönemde kullanıldığı şekliyle dilin zahiri anlamına göre anlaşılması, onun anlamına sabitlik ve özdeşlik kazandırır. Bu yaklaşım sosyo-kültürel yapının değişmesine rağmen metnin kendi orijinal ortamına sıkışmasına hatta ölmesine sebep olabilir. Başta kutsal metinler dâhil her metin sadece tarihi şartları içinde anlaşılması için değil tekrar başka tarihi şekillerde somutlaşsın diye vardır. Bu yüzden anlama süreci yorumcunun sadece metni anlamasını değil, aynı zamanda metni kendi durumuna getirmesini de kapsar. Zira yorumcu metnin manasını kendi tarihselliğine getirebildiği ölçüde doğru bir anlama gerçekleştirmiş olur²⁰. Burada dikkat edilmesi gereken metnin orijinal anlamının her zaman dikkate alınmasının gerekliliğidir.

İmam Maturidî tefsir ve tevil ayrımına giderek bu durumu açıklamaya çalışmıştır; ona göre tefsir ashaba tevil ise ulemaya ait bir faaliyettir. Bunun anlamı şudur; sahabeyi kiram çeşitli meclislerde bulunmuş, birçok olaya şahit olmuş ve Kur'an'ın hangi olay ve konu hakkında nazil olduğunu bilmiştir. Bu sebeple onların ayetleri tefsir edileleri büyük önem teşkil etmiştir. Çünkü onlar olan biteni görmüş ve olaylarda hazır bulunmuş olduklarından ayetten kastedileni de anlamışlardır. Burada ilahi beyanın neyi amaçladığını bilmek, bir şeyi görmeye benzer ki bu husus, işin iç yüzünü bilenden başkası için değildir²¹. Tevile gelince, Ebu Zeyd'in ifadesiyle tevilin anlamı şudur; eğer bu Allah'tan başkasına ait bir söz olsaydı şu anlamlara gelirdi. Burada sözü muhtemel manalara yönlendirmek bahis konusudur. Sözü edilen bu tevil yönteminde tefsirde olduğu kadar şiddetli bir sakındırma gündeme gelmez çünkü burada Allah adına açıklama yapmak gibi bir durum yoktur. Zira kişi murad-i ilahiden haber vermemekte ve "Allah

¹⁸ Gadamer, 2, 94

¹⁹ Gadamer, 2, 61

²⁰ Aslan Nasi, Gâî Yorum/Makâsîd Açısından Hz. Ömer'in Sevad Arazisi İle İlgili Uygulamasına Yönelik Bir Değerlendirme, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 2, 18, 2018; Erdal Muhammed Ali, Şartların Değişmesiyle Kur'an Ahkâmının Güncellenmesi: Hz. Ömer Örneği Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13, 13, 2018. Hz Ömer'in bazı ayetleri kendi gerçekliğinde değerlendirmesi bu konuda güzel örneklerdir. Konuyla ilgi pek çok çalışma vardır.

²¹ el-Mâtürîdî Ebû Mansûr (Te'vilatül Kur'an Tercümesi, c I-XVII(çev: heyet), İstanbul, 2017-2019, c1, 29 (çev: Bekir Topaloğlu, İstanbul 2017)

bu beyanı ile şunu murad etti.” yahut da “ Şunu kastetti” dememekte sadece şöyle bir ifade kullanmaktadır; “Bu ilahi beyan şu ve şu anlamlara yönelik ihtimaller taşımaktadır. Benim bu söylediklerim, insanoğlunun dile getirebileceği hususlardandır. Kur’an-ı beyanın içerdiği hikmeti bilen sadece Allah’tır.”²² Burada tevilin daha kapsamlı ve sınırlarının daha geniş olduğu anlaşılmaktadır.²³ Maturidî’nin tefsiri sahabeye hasretmesi ayetlerin nüzulüne şahit olmaları sebebiyledir. Maturidî Hz. Peygamber’i gören her sahabeyi de bir tutmamıştır. Ona göre ayetin hangi konu veya olay hakkında nazil olduğunu bilen sahabe ayetin inişine şahit olan sahabedir. Farklı bir ifade ile bu ayeti indiği esnada Hz Peygamber’in huzurunda olan ve ayeti anlayan şayet anlamadıysa açıklamasını: Hz Peygamber’den aracısız olarak öğrenen kimse demektir²⁴. Bu ifadelerden şöyle bir sonuç çıkartılabilir; İslam, Allah’ın gönderdiği zaman üstü ve evrensel olan tek dindir. Müslümanlık ise Allah’ın gönderdiği bu dinden insanların kendi tarihselliklerinde yorumladıkları, anladıkları ve hayata aktardıkları kabullerdir. İslam tek bir din olmasına rağmen tarihi süreçte farklı yorumlara dayalı Müslümanlıklar olmuş olmaya da devam etmektedir.

Kültür ve uygarlığın yayılması her şeyden önce yayıldığı çevreyi yöneten dini sistemlerin yumuşak ve sert yapılarıyla yakından ilgilidir. İslamiyet, ilim Çin’de de olsa aramayı isteyen bir din olmuştur. Bu sebeple yayılma alanlarındaki ilim merkezleriyle hızlı bir biçimde temas geçmiştir²⁵. Hz Peygamber’den itibaren Müslümanların dinin temel metinlerini farklı şekillerde anlama ve yorumlama faaliyetleri hiç eksik olmamış, olgu ve olayları vasıflama konusunda istihvan, ıstıslah, istishab ve sedd-i zeraî gibi farklı yorum ve yöntem teknikleri geliştirmişlerdir. Zaman zaman bu farklı yorumlar uç noktalara kaysalar da Kur’an-ı Kerim ve sünnet metinlerinin toplayıcılığı ve anlam çerçevelerinin bağlayıcılığı ve de metodolojik yaklaşımlar yapılan yorumların çoğunun belli bir disiplin içinde kalmasını sağlamıştır. Aykırı ve uç olarak görülen yaklaşımlar ise ayrı bir zenginlik ve katkı ifade etmiştir²⁶.

Tarihi süreçte İslam âlimlerinin sistematik bütünlük içerisinde temel İslam kaynaklarına dayanarak ve yeni bilgilerden de faydalanarak karşılaşılan her türlü meseleyi çözme başarıları İslam’ın yorum zenginliğini, evrenselliğini ve hayatiyetini canlı bir şekilde sürdürmesinin önemli kanıtıdır.

3.Anlama ve Yorum

Olay, olgu ve metinleri anlamaya çalışan bir insan, çeşitli etkiler altında kalarak yanlış hedeflere yönelebilir veya yanlış çıkarımlar yapabilir. Bu yüzden bir şeyi anlamaya çalışan kişi ideolojik ve dogmatik yaklaşımlara teslim olmamalıdır. Bu tür yaklaşımlar nesnelliği ortadan kaldıracığından metnin objektif şekilde anlaşılmasına engel olabilir. Bu sebeple anlama ve yorumlama da indirgemeci veya genellemeci yaklaşımlara

²² Maturidî, 30

²³ Tevilin sınırları konusunda bk. Aslan Nasi, Aydın Mustafa Şeref, Zâhir ve Bâtın Bağlamında Tevilin Sınırları /Fıkıh Tasavvuf İlişkisi-Taharet Örneği- Marife Dini Araştırmalar Dergisi Yıl 2021, Cilt 21, Sayı 1, (381 – 407)

²⁴ Gençil Veysel, “Mâtürîdî’de Tefsir Te’vîl Ayrımı Meselesi” Diyanet İlmî Dergi Ankara, 2019, 55.

²⁵ Türkoğlu Orhan, Bilimsel Araştırma Metodolojisi, İstanbul, 2009, 81.

²⁶ Bardakoğlu Ali, İslam Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme, İstanbul, 2016

teslim olunmamalıdır. Çünkü her türlü aşırılık insanlığın çöküşüne zemin hazırlar. Bu yüzden insan metodolojik yaklaşımlarla sürekli yeni tasarımlar üzerinde çalışmalı yeni anlamlar aramalıdır. Kendisinden ve/veya kendi dışından kaynaklanan indi zihin sapsmalarına düşmemeli objektif bir tutum sergilemelidir. Zira anlama ve yorumlama faaliyetlerinde önyargularla belli bir zaman kesiti içinde kalınmamalı, zaman bütün boyutlarıyla dikkate alınmalıdır. Yaşamak evrensel olan ile tikel olan arasında bağ kurma sürecidir. Yani tümel bir ilkenin tikel bir duruma uygulanmasıdır. Başka bir ifadeyle evrensellüğün insan hayatında somutlaşması, görünümüne çıkmasıdır. Bu görünüm anlama ve yorumlamalara bağlı olarak farklılıklar gösterir. Yani evrenseli arayan kimse ondaki genel ilkeleri kavrar ve kendi durumuna göre uygular.

Bir düşünce akımının, bir hukuk ekolünün veya ilmi bir disiplinin amacına uygun şekilde anlaşılması veya yorumlanması her şeyden önce onlarla ilgili temel kavramların doğru bir şekilde tanımlanmasına ve metodolojik bir sürece bağlıdır. Bu durum İslam düşüncesi ve fıkıh ilmi içinde geçerlidir.

Kutsal metinlerle normal metinler arasında mahiyet farkı değil, derece farkı vardır. Zira her metin gibi kutsal metinler de bir kültür içerisinde şekillenir ve ortaya çıkar²⁷. Ayrıca kutsal metinlerdeki ifadeler hem ortaya çıktıkları kültüre bağlı iken hem de farklı kültürlerde anlaşılabilir özelliklere sahiptir. Dolayısıyla onların anlamları günümüz sosyo-kültürel gerçeklikleri göz önüne alınarak yeniden ortaya çıkarılmalıdır. Dil kültüre değmeyince geçerli anlam ortaya çıkmaz. Kültür ve olgudan kopuk olan bir yorum veya anlamın ise hayatta karşılığı olmaz. Çünkü olması gerekene olandan hareketle ulaşılabileceğinden, olanla olması gereken birlikte değerlendirilmelidir. Bu açıdan hem dini hem de kültürel yönden kutsal kavramların tanımlanması, anlaşılması ve yorumlanması geleneğe bağlılığı da gerektirir. Ancak bu bağlılık dogmatik gelenekçilik şeklinde değil, geleneğe saygı ve ondan yararlanmak olarak anlaşılmalıdır. Öyleyse kutsal metinler hukuki açıdan tarihi şekliyle uygulanmaları için değil yaşanan gerçekliğe uygun olarak anlaşılmalıdır.

Her metnin doğru şekilde anlaşılması ve yorumlanması bir takım kurallara uyulmasını gerektirir. Bu kuralların bazıları bütün metinler için geçerli iken bazıları ise farklı özellikler gösterirler. Mesela bir hukuki metin ile edebi veya tarihi bir metnin yorumlanması ve anlaşılmasında aynı kurallar geçerli olmayabilir.

Genel kurallar pek çok açıdan incelenebilir. Bunlardan bazıları dile ait kurallar (dilin sözlük kuralları ve belâğat kuralları) yani dilin gramer yapısıyla ilgili iken bazıları da akla bağlı kurallardır(mantık kuralları, metnin inşa edildiği dönemin kültürel yapısı ve metni inşa edenin kişilik özellikleri). Bir şeyin varlığının ayrılmaz parçası yani ayrılmaz gerekliliği olarak ifade edilen unsur veya unsurların varlığı metinler için de söz konusudur. Bir metnin doğru anlaşılması da unsurlarının doğru bir şekilde ortaya konulmasına bağlıdır. Bu unsurlar metnin kendisi, metnin referansı ve metnin muhatabı(yöneldiği kişi) olarak ifade edilmektedir.

²⁷ Mesela Mücadele suresinde konu olan zihar olayı (Mücadelev54/1-4) cahiliye toplumunun kültürel yapısını göstermektedir. Ayrıca konuyla ilgili örnekler için bkz. Zahit Aksu, İslam'ın doğuşunda Toplumsal Realite Hukuki Ayetler ve İçtihadî Kaynaklar, Ankara, 2005.

4.Kur'an-ı Kerim'in Unsurları

4.1.Kur'an-ı Kerim'in Metni

Varlıklar ancak aynı ontolojik düzlemde bir araya gelir ve iletişim kurabilirler²⁸. Bu sebeple özel bir iletişim yoluyla (vahiy) aşkın alandan insan dünyasına indirilen Kur'an-ı Kerim, insan tarafından ilahi bildirimini insan hayatına katarak tarihi harekete geçiren ve inşa eden bir söz ve metindir. Yani menşe bakımından ilahi ve zaman üstü olup şekillenmesi ise tamamıyla insan çabasına bağlıdır²⁹. Başka bir ifadeyle kaynak olarak ilahi ancak amaç bakımından bütünüyle insan gerçekliğine bağlıdır. Biçim ve görüntü olarak ise tarihin bir dönemine ait olan bir metindir. Burada amaç, ilahi iradeyle insan iradesinin örtüşürerek insanın yapıp etmelerine yön ve yöntem getirmek ve onu aydınlığa çıkarmaktır. Zaten aşkın alandan gelen bu yüce kitabın anlaşılma ve hayata aktarılma başarısı, beşere beşer sınırları içerisinde hitap etmesi ve insanı aktif kılmak istemesidir³⁰. İlahi iradenin istek ve niyetlerini insana ulaştıran Kur'an-ı Kerim, sosyal bir gerçeklik olarak ilk muhataplarının dilini seçmiş³¹ ve tarihin bir döneminde şekillenmiştir. Tabiri caizse Yüce Allah 7.yy da yaşayan Kureyş Arap toplumunun kültürünü ve dilini seçerek insanlara hitap etmiştir. Bu anlamda o aşkın alandan gelen, insan dünyasını hedefleyen ve bu dünyaya bağlı olan bir mesaj olmaktadır. Kaynağı ilahi olsa da kullandığı dilin beşeri düzlemde olması insanın bu dile ait kavram, kalıp ve düşünüş şekilleriyle çıkarımlar yaptığı gerçeğini ifade eder. Ayrıca zikredilen örnekler³² mesaj dilinin insana ve kültüre bağlı olduğunu da gösterir³³.

Kur'an-ı Kerim aşkın alandan getirdiği bilgilerle insana bir evren tasavvuru ve dünya görüşü kazandırması, bir düzen oluşturması ve bu düzeni mükemmel bir şekilde sürdürmesi için indirilmiştir. Yirmi üç yıla yakın bir sürede Allah'ın bir soruya cevap vermesi³⁴ bir probleme çözüm getirmesi ya da gerekli gördüğü bir konuda bilgi vermesi şeklinde oluşan Kur'an-ı Kerim insani durumların da belirlediği bir kitap olmaktadır. Zira onda insanı olaylara bağımlı olduğunu gösteren pek çok ayet vardır. Bu bakımdan Kur'an-ı Kerim'in nasları insandan soyutlanamaz. İnsanın etkinliğine kapalı bir zihniyete terk edilemez. Çünkü o lahuti olduğu kadar nasuti bir kitaptır³⁵. O halde insanı parantez içine alıp anlamının ortaya çıkmasında görevini devre dışı bırakmak hem Kur'an-ı Kerim'i hem de hayatı dondurur. Her söz veya metin, içinde bulunulan kültür, ihtiyaç ve beklentilere göre şekillenir ve anlam kazanır. Bu durum, Kur'an-ı Kerim için de söz konusudur. Onun ifadelerinde inşa edildikleri dönemin kültürel öğeleri tefsirlerinde de

²⁸ Evkuran Mehmet "Zaman Bilin ve Tarih Algısı Üzerine", Milet ve Nihal, c.4, s.3, İstanbul, 2007, 38.

²⁹ Kılıç, Sadık, "Metnin Yorumu Beşerî Alana İnmiş İlahî Cevapların Okunmasıdır", II. Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu, Ankara 1996, 25-35, 26.

³⁰ Bakara2/87,277; Kehf 18/107; Fussilat 41/ 8.

³¹ 12 Yusuf 12/1-2; 13 Ra'd 37; Nahl16/ 103; 20 Tâhâ 113; Zümer39/ 28; Fussilet 41/3; Zuhuf 43/ 2-3.

³² Mesela; zıhar (33 Ahzâb 4; 58 Mücâdele1-4), hırsızlık (5 Mâide 38), fal okları (5 Mâide 3, 90), dikili taşlar (5 Mâide 90), haram aylar (2 Bakara 194, 217).

³³ Gezer, Süleyman, "Sözlü Ve Yazılı Kültür Ayrımında Kur'an", İslamî İlimler Dergisi, Çorum 2008, yıl 2, c III, s. 2, güz 2008, (229-249), 248.

³⁴ Canatan, Kadir, Kur'an da Hz Peygamber'e Sorulan 13 Soru, İstanbul 2005

³⁵ Kılıç, Metnin Yorumu, 28; ayrıca muvafakat-i Ömer olarak bilinen ayetler Kur'an-ı Kerim'in nasuti yönünü gösteren güzel örneklerdir bkz. Yüksel Macit, Muvakat-i Ömer, İstanbul, 2019.

insan unsurunun tarihselliği açıkça görülmektedir. Ancak ontolojik mahiyet bakımından Kur'an-ı Kerim'in tarihiliği ile insanın tarihselliği birbirinden tamamıyla ayrıdır. Kur'an-ı Kerim kaynağı ilahi olan bir iradenin tarihsel olmayan zaman mekan üstü ifadeleri olmaktadır. Onun evrensel mesajı ilk muhataplarının kültürel kodları üzerinden verilmiştir. Ancak insan kendisi için uygun görülen sınırlar içerisinde kalmak durumunda olduğundan ürettiği bilgilerin doğruluk değeri, kullanma geçerliliği tarihsel olmak durumundadır. Bu açıdan İmam Malik'e atfedilen şu söz; o büyük imam Hz. Peygamber'in kabrini işaret ederek "Burada yatan zat hariç herkesin sözü tartışılır." manidardır.

Yüce Allah'ın kelimelerinin bir tecellisi olarak anlam dağarcığında sınırsız olan Kur'an-ı Kerim'i³⁶ bir anlamda dondurmak ve indiği dönemin şekli yapısıyla sınırlamak onun evrenselliğini anlamamak olur. Sabitlik ve değişmezlik elbette mutlak olanın bariz özelliklerindedir. İnsan hayatıyla ilgili olan ise nisbi ve değişken bir durum arz eder. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim, lafız olarak elbette değişmezdir. Ancak algısal alana yönelip beşeri olgu ve olaylarla karşılaşmaya başlamasından sonra insani bir mahiyet de göstermiş ve sürekli yeni açılımlar ve yeni anlamlar kazanmıştır. Zira onda bir söz edim özelliği vardır³⁷. Yani Kur'an-ı Kerim sadece lafız ve anlam iletişimi sağlamaz, muhatap olan insanı etkileme yönlendirme ve harekete geçirmeyi de amaçlar. Zaten insan açısından yaşamak fail olmak, hareket etmek, etkin olmak demektir. Dünya hareket eden ve etkin olanların dünyasıdır³⁸. Çünkü hareketli ve etkin olmak varoluşu gerçekleştirmek demektir. Bu açıdan Kur'an-ı Kerim'in her kelimesi insan etkinliği üzerine kuruludur; O, insanın aktif olmasını³⁹, akletmesini⁴⁰, düşünmesini⁴¹, fıkıh etmesini⁴² yani kendisini sürekli geliştirmesini ister. Böylece insanın etkinliğine paralel Kur'an-ı Kerim'in etkinliği de artar. Yeni anlamlar ve açılımlar kazanır. Olgusal bir süreçte olgusal bir görünüme bürünür. Çünkü kendisini olgusal âleme ve insan etkinliğine kapatan bir metin ve okuma anlayışının insana istenilen katkıyı sağlaması beklenemez.

Allah'ın beşere beşer dilini kullanarak mesaj göndermesi ve onu kendisine muhatap kılması iki aşamada değerlendirilebilir; birinci aşama, ilahi mesajın insanlara aktif olarak ulaştığı, insanların da aktif olarak katıldığı karşılıklı bir diyalog şeklinde olan

³⁶ Zerkeşi, Bedruddin, Muhammed b. Abdillâh, el-Burhân fî-Ulûmî'l-Kur'ân, Beyrut 1972/1391; Ayrıca konu ile ilgili bakılabilecek ayetler: 18 Kehf 109; 31 Lokmân 27.

³⁷ Metinden farklı bir dilsel yapı olan söz edim bir konuşan, bir kendisine konuşulan ve özgün bir konuşma ortamı gerektirir (söz dışı metin/dışı bağlam). Konuşan konuşurken belli başlı eylemleri yerine getirmeyi amaçlar. Bu amaca bağlı olarak söylediği söz –sorma, bildirme, buyurma vb. - muhatap tarafından edimsel bir eyleme dönüşür. Ancak dış bağlama bağlı olarak muhatapın eylem şekillerinde farklılıklar olabilir. (Söz edim/eylemleri hakkında geniş bilgi için bkz. John, R. Sharle, "Söz Edimleri Kavramı Açısından Kurgusal Anlatı, Metinlerde Söz Aktarımı", TurkishStudiesInternationalPeriodicalForTheLanguages, LiteratureAndHistory Of TurkishOrTurkish, Volume 6/2, P 143-162 Turkey; Sarıçoban, Arif-Hişmanoğlu Murat, "Türkçe'dekiBuyrum Tümcelerinin Edim Bilimi Üzerine", Tomer Language Journal, April, 2004, 123, 31-48).

³⁸ Mülk67/15

³⁹ Kasas 28/77; Necm 53/ 39-415; Cuma 62/9-10; Mülk 67/ 15; Leyl 92/4; İnşirâk 94/7

⁴⁰ Bakara 2/ 242; En'am 6/ 32; Enbiya 21/ 10, 67; Mü'min 23/ 80; Sâd 38/ 29, 43.

⁴¹ Bakara 2/ 93, 164, 219, 221, 242, 266; Âl-i İmrân 3/ 65, 191; En'am 6/ 126; A'râf 7/ 176; İbrahim 14/ 52; Hicr 15/ 75; Nahl 16/ 11; Nûr 24/1, 27, 61; Sâd 38/ 29.

⁴² Tevbe 7/ 122

sözlü iletişim süreci yani peygamber dönemidir. İkinci aşama ise bu aktif dönemin bittiği ve mesajın, sözün metne dönüştüğü peygamber sonrası dönemdir⁴³.

Sözlü iletişim, söylemin dinleyen tarafından anlaşılması şeklinde gerçekleşen bir iletişim türüdür. Burada amaç sadece sözün anlaşılmasıdır. Konuşma şeklinde geçen bu tür iletişimde muhataba doğrudan veya dolaylı hitap edildiğinden burada bir anlama söz konusudur. İkinci aşamada ise ifade edilen sözün metne dönüşmesi ile ilahi kelama muhatap olan insanın konumunda ve muhatap oluş şeklinde değişme meydana gelmektedir. Bu aşamada söz şeklindeki mesajın metne dönüşmesiyle birlikte iletişim maddelelerinde ve anlamlarında bazı farklılıkların ve buna bağlı olarak farklı uygulamaların ortaya çıkması normaldir. Çünkü mesaj konuşma şeklinden okuma şeklindeki bir iletişime dönüşür. Mesajın olduğu dış bağlam kayıp olduğundan dilin göstergeleri belirginliğini kaybeder. Buna bağlı olarak anlamdaki açıklık ve özerklik büyük ölçüde kaybolur. Bu sebeple yazılı iletişimde anlama değil yorum söz konusu olur. Yazılı iletişimde bir başka durum ise yazılı dilin kalıcı bir özellik kazanmasıdır. Bu durumda mesaj, olduğu zaman sınırlarını aşarak hareketlilik ve süreklilik kazanır. Bu hareketlilik ve süreklilik devan ettiği sürece metin farklı durum, kültür ve coğrafyalarla temasa geçer, yani dış bağlam değişir. Bütün bunlar metnin yorumunda ve pratiğe aktarılmasında farklılıklara neden olur. Kur'an-ı Kerim, sözlü iletişim döneminde metinsel bütünlüğünü tamamlamamıştır. Bu dönemde nas olgu süreci devam ettiğinden ona bütünsel bir yaklaşım söz konusu olmamıştır. Yazılı iletişim döneminde ise Kur'an-ı Kerim metin haline geldiğinden onun üzerinde bütünsel olarak durulması söz konusudur. Bu aşamada Müslüman aydınının görevi, varlığı ve var oluşu Kur'an-ı Kerim'in bütünlüğü içerisinde sürekli ancak geleneğe bağlı olarak ve usul içerisinde kalarak değerlendirerek anlamaya çalışmak, yorumlamak ve kendi gerçekliği içerisinde hayata katmaktır. Çünkü Kur'an-ı Kerim bir model değil, örnektir. Yüce Allah'ın, tarihe söylemiş olduğu son sözleri ihtiva eden Kur'an-ı Kerim insanı muhatap aldığından tamamıyla insan gerçekliğine bağlıdır. Bu sebeple bütün zaman ve mekân durumlarında ona hitap edecek, yol ve yöntem gösterecek mükemmelliğe sahiptir. O, insana nuzül döneminin sınırlarını aşan tarih üstü ifadelerle seslenmektedir. O, tarihi kayıtlardan bağımsız, evrensel değer taşıyan-adalet, hürriyet, merhamet-, maslahat, akliyyat gibi kavramlarla her çağın insanına doğrudan hitap etmektedir. Bunlar fıkın temel ilkeleri olan önermelerin de çıkarıldığı kavramlardır.

4.2.Kur'an-ı Kerim'in Referansı

Her metnin referansı vardır. Bilinçli okuma, metnin referansını göz önüne alarak anlama ve yorumlamayı gerçekleştirmektir. Çünkü referansı olmayan bir metin kararsızdır. Kararsız bir metnin anlaşılması ve yorumlanması ise kolay değildir. Kutsal metinlerin en temel karakteri, otoriterlerinin tartışılmazlığını ifade eden kaynağının ilahiliğidir. Başka bir ifadeyle müteallik ve evrensellik iddiasıdır⁴⁴. Kur'an-ı Kerim'in sürekli

⁴³ Pak Zekeriya, Allah- İnsan İletişimi, Ankara, 2005, 49.

⁴⁴ En'am 6/59; İbrahim 14/ 1-2; Kehf 18/1-4; Tâ-Hâ 20/52; Hacc 22/70; Mutaffifin 27/ 1-6; İnsan 76/3.

ilahi kaynağına atıf yapması⁴⁵ hem insan üzerine hem de onun ferdi karakterini aşan ve onun üzerinde bir karar mercii olduğunu hatırlatması açısından önemlidir⁴⁶.

Müslümanlar için her alanda temel kaynak olan Kur'an-ı Kerim⁴⁷ kendisini genel olarak, Allah'ın insanların diliyle idraklerine sunduğu, kendileri için bir hidayet kaynağı, rehber ve yöntem⁴⁸ olsun diye gönderdiği bir kitap olarak tanımlar⁴⁹. Bir başka şekilde kendisini Allah tarafından insanlara gönderilen ve her alanda onlara doğru düşüncenin ve doğru davranmanın yöntemlerini bildiren⁵⁰ ilahi bir kitap olarak tanımlar.

Bir metin olarak Kur'an-ı Kerim'in referansları diğer metinlerden farklıdır. Onu diğer metinlerden farklı kılan en büyük özelliği de budur. Çünkü O, muteal alanın anlam dünyasını insanın önüne getirir. Buna göre onun anlamı muteal alan ile ona yönelen beşeri çabanın bulunduğu ve karşılıklı etkileşim içine girdiği bir anlam bütünlüğüdür.

İnsanı bilimlerin kapsamına giren bütün olgu ve olayların temel özelliği beşeri düzlemde gerçekleşmeleridir. Referansı diğer metinlerden farklı olan Kur'an-ı Kerim, insanın önüne yetileriyle ulaşamayacağı varlık ve düşünce alanlarını aşarak onun bilgi dünyasına yeni boyutlar kazandırır. Bu sayede insan hayat sürecinde daha geniş, daha derin ve daha kapsamlı düşünceler geliştirir, fikirler üretir ve bunları gerçekleştirecek yapılar oluşturma ve uygulama imkânları elde eder.

Kur'an-ı Kerim'in söylemleri dikkatle incelenirse üzerinde durduğu alanın genel olarak doğa ötesi varlık alanı ile beşeri alan olduğu görülür. Beşeri alan sosyal alan ve hukuka tekabül eder. Kur'an-ı Kerim geçmişten ve kendi indiği dönemdeki olgusal gerçeklikten de bahseder. İster fiziki ister beşeri ve toplumsal olsun bu referansların/atıfların yöneldiği amaç yine dini, ahlaki ve hukukidir. Mesela Kur'an-ı Kerim nazil olduğu dönemde meydana gelmiş bir savaştan bahseder. Fakat amacı bir tarihçinin hedeflediği gibi bir olayı bütün detaylarıyla gelecek nesillere olgusal bir bilgi olarak aktarmak değildir. Bu savaşa ilişkin cümlelerin içeriği savaşın ahlaki niteliği, savaşa katılanların haklılığı veya haksızlığıdır. Bu değerlendirme ise olaya ait bir bilgi verme sai-

⁴⁵ Bakara 2/23; Enam 6/ 155-157; Yunus 10/ 37-40; Hud 11/ 13-14; Hıcr 15/ 9; İsrâ 17/105-106; Kehf 18/1-4; Furkan 25/1-6; Neml 27/ 6; Ankebut 29/47-49; Zümer 39/ 1-41; Mü'min 40/ 2-3; Rahman 55/1-2; İnsan 76/23.

⁴⁶ Kılıç, Metnin Yorumu, 26

⁴⁷ Mahmasânî Subhi, Felsefetu't Teşri, Beyrut, 1952/1371, 99.

⁴⁸ Bakara 2/2; Ali İmran 3/38; A'raf 7/203; Yunus 10/57; Nahl 16/64, 89; İsrâ 17/9, 82; Neml 27/76-77; Lokman 31/1-3; Casiye 45/20.

⁴⁹ Kur'an-ı Kerim'in kaynaklarda geçen klasik tanımı genellikle: "Allah tarafından Hz Muhammed'e peydey pey indirilmiş, mushaflarda yazılmış, Hz. Muhammed'den bize şüphesiz ve mütevâtir olarak (Pezdevî, Fahru'l-İslâm, Usûl I-IV, Beyrut 1997/1417, I, 74 vd; Gazâlî, Mustasfâ I, 292) meşhur yedi harf üzerine (Serahsî, EbûBekr Muhammed b. Ahmed b. EbîSehl, Usûlü's-Serahsî I-II, İstanbul 1984, I, 279; Gazâlî, Mustasfâ I, 292; Neseî, age, I, 17)nazım ve mana ile birlikte –ancak Ebû Hanife nazm'ı gerekli rükün olarak kabul etmemiştir (Pezdevî, age.,I, 74)- naklolunmuş ilâhî bir kitaptır" şeklindedir.

⁵⁰ Mesela "Eğer bilmiyorsanız ilim sahiplerine sorun" (16 Nahl 21), "Ey iman edenler! Size bir fâsık, bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın" (49 Hucurât 6, 9-12; 16 Nahl 90; 23 Mü'minûn 3-5; 39 Zümer 9) şeklindeki ayetler bu bağlamda çok önemlidir.

kiyle değil, olması gerekene ait manevi yani ahlaki dini bilgi vermek kıstasıyla yapılmıştır⁵¹.

Kur'an-ı Kerim'de peygamberler gönderilmiş, geçmiş toplumların başına gelen olaylar ahlak, ibret ve öğüt almak için aktarılmış, Hz. Muhammed'in peygamberliği sürecinde Mekke ve Medine'de olup bitenler, yaşananlar veya insanlık durumlarının ahlaki ve dini açıdan değerlendirilmelerine yer verilmiş⁵² kıssalarda ve meselelerde anlatılanlar ise hep aynı ahlaki ve dini hakikatlerdir. Nuh'a, İbrahim'e ve Musa'ya vahyettiğini sana din yaptı. Dini dosdoğru tutun ve ayrılığa düşmeyin diye tavsiyede bulundu⁵³. Her peygamberde yeni olan ise zamanla değişmesi gereken hükümlerdir (şeriat). Her birinize ayrı bir şeriat ve yöntem verdik⁵⁴. Sana da (Ey Muhammed) daimi dinden (Mine'l emr) yeni bir şeriat vahyettik ona uy⁵⁵!

Kur'an-ı Kerim'in tümünde akıl, düşünce, duygu ve davranış arasında bir birlik ve sentez vardır. Her ne kadar düşünce ve duygunun davranışa kronolojik bir önceliği ve her üçünün birbirinden ayrı mahiyetleri olsa da din olgusunu birlikte oluşturmaları bakımından asla birbirinden ayrılmazlar⁵⁶. Kur'an-ı Kerim'in en çok referans aldığı kavramlardan birisi de kırk dokuz kere yer verdiği akıldır. Kur'an-ı Kerim'in akletmeye davet eden ve akılsızca davranmayı eleştiren ayetlerinin⁵⁷ öncelikle fark ettiği husus, aklın insan için hem çok büyük bir imkan hem de en büyük tehdit olduğudur. Bu bağlamda, Kur'an-ı Kerim'in insan varlığı için gördüğü en büyük sorun, insan aklının kullanımı tarzı olduğu söylenebilir. Zira aklın kullanımı gerçekliğin bilinmesi kadar onun tahrifine, yeryüzünün fesadına, dolayısıyla insanın kendi varlığını tahrif etmesine de yol açabilir⁵⁸. Bu bağlamda Kur'an-ı Kerim'in "Hâla akletmez misiniz"⁵⁹ gibi ifadeleri kuşkusuz düşünmemizin yanı sıra uygun tarzda düşünmemeyi sorun olarak gördüğünü ifade etmektedir⁶⁰.

İlk ayetleri "okuma"⁶¹ hakkında olan Kur'an-ı Kerim, insanı içinde yaşadığı evren hakkında düşünmeye, canlı cansız varlıkları inceleyerek, gözlemler yaparak akıl yürütmeye⁶² ve bütün bu eylemleri aracılığıyla bilgilendirmeye davet eder⁶³. O, insanın varlığı dair bilgisini genişleterek görünen ve duyularla algılanan şahadet aleminin yanı

⁵¹ İlhami Güler "Kur'an ve Bilgi (235-359)" Kur'an Varlık Bilgi, Heyet, Kuramer, İstanbul, 2018, 342.

⁵² İlhami Güler, Kur'an ve Bilgi, 331.

⁵³ Şûrâ 42/13

⁵⁴ Mâide 5/ 48.

⁵⁵ CAsiye 45/ 18.

⁵⁶ İlhami Güler, Kur'an ve Bilgi, 333.

⁵⁷ En'am 6/ 25; Â'raf 7/179; Tevbe 9/ 87; Yunus 10/ 100; Nahl 16/11-13; İsrâ 17/ 45-46; Hacc 22/ 46; Ankebur 29/ 43; Zümer 39/9; Kâf 50/ 37

⁵⁸ Rûm 30/ 41.

⁵⁹ Bakara 2/ 44; Yunus 10/ 16; Kasas 28/ 10; Secde 32/ 4; CAsiye 45/ 23;

⁶⁰ Tatar Burhanettin, "Kur'an'da İnsan Varlığın Asli Boyutları , Kur'an Varlık Bilgi, (279-314)" Heyet, Kuramer, İstanbul, 2018, 305.

⁶¹ Alak 96/1-4

⁶²Bakara 2/ 22, 73, 164; Ali İmran 3/ 190-191; En'am 6/ 99, 141; A'raf 7/ 57-58, 185; Ra'd 13/ 3-4, 16; Hicr 15/ 19; Nahl 16/10-11, 65, 67; Hacc 22/ 46, 63; Furkan 25/48; Gâşiye 88/17.

⁶³ Taf bkz. Yerinde Adem "Kur'an-I Kerim'e Göre Bilimsel Düşüncenin Temelleri" Ağrı İslami İlimler Dergisi, s. 2, 2018.

sıra duyularla algılanmayan bir gaip aleminin de mevcut olduğunu haber verir⁶⁴. İnsan bu iki alemin bilgisine sahip olarak, bunları birbiriyle irtibatlandırıp değerlendirerek maddi ve manevi dünyasını inşa etmek durumundadır.

Kur'an-ı Kerim insana gerçeğe keşfetmesi için duyularla algıladığı şahadet alemini gözleme tabi tutarak edindiği bilgiler üzere akıl yürütmesini ve bu şekilde kozmik varlığın hatta bizzat insanın varoluş serüveninin anlamına dair değerlendirmeler de bulundurmasını ısrarla tavsiye etmektedir⁶⁵. Kur'an-ı Kerim'deki akletme ve mantığa dayalı olarak bilim yapmanın temel amacı, tabiattaki nedenselliğin nasıl işlediğinin araştırılması ve keşfedilmesi değil, görülen bu nedensellikten(ayet) kalkarak görülmeyeni(Allah, ahiret) takdir etme yani ibret, basiret, tezekkür, tefekkür (kulluk bilinci) oluşturmaktır⁶⁶.

Kur'an-ı Kerim'de verilen bilginin konusu ve amacı doğal nesnelere, olgular ve olayların bizatihi kendilerini açıklamak ve onların nesnel bilgisini elde etmek değil; Allah, ahiret ve ahlak olmak üzere dini ya da metafizik hakikatlerin bilgisidir. Bu hakikat bilgisinin bir yönü, insanın dünya hayatındaki yapıp etmelerini disipline etmesini sağlamaktır.

Dini metinlere muhatap olan insan⁶⁷ Kur'an-ı Kerim'e göre en değerli⁶⁸ve seçkin⁶⁹ bir varlıktır. O, tamamıyla emrine verilmiş tabiatın⁷⁰ merkezine yerleştirilmiş ve en üstün konuma yerleştirilmiş ve en üstün konuma yükseltilmiştir. Üstelik tabiata hakim olması, imar ve ıslah etmesi için imkan ve değerlerle de donatılmıştır. Bundan dolayı insan yapıp etmeleriyle sürekli kendini ve dünyasını geliştiren tarihsel bir varlık olmaktadır.

Bu alemle ilgili her şey beşeri nitelikte olduğu için hem problemler hem de problemlerin çözümü insan merkezlidir. Ancak problem çözme sürecinde Kur'an-ı Kerim insana kullanıma hazır bilgi vererek değil yol gösterici olarak yardımcı olur⁷¹. Kur'an-ı Kerim'in varlığa yaklaşımı insan odaklıdır. Yani onun varlık tasavvuru insan dünyasının sınırları içinde ifade edilir ve anlam kazanır. Dolayısıyla insan içinde yaşadığı dünya da varoluşunu gerçekleştirmek için bütün varlığa yönelmek durumundadır. Bir bütünlük içerisinde olan varlık hakkında düşünecek, araştırarak, akıl yürütecek ve onu hayatına katacaktır.

Dünyada var olmak insan özüne ait bir gerçeklik olduğu için⁷² var olan her şey onun karşısındadır (muhatabıdır) ve onları meşru ölçüler içerisinde hayatına katmak

⁶⁴ İlhami Güler, Kur'an ve Bilgi, 327.

⁶⁵ Görgün Tahsin "Felsefede Gayb-Duyu Ötesi Varlık Üzerine (11-23)" Kur'an Varlık Bilgi, Heyet, Kuramer, İstanbul, 2018, 12.

⁶⁶ Güler İlhami, Kur'an'ın Mahiyeti ve Yorumu, Ankara, 2019, 59.

⁶⁷ Taf bkz. Bayram Enver "Kur'an'da geçen "Ey insanlar" ve "Ey iman edenler" hitabıyla başlayan ayetler arasında bir mukayese", Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c.5 s. 1, Tokat, 2017.

⁶⁸ Hicr 15/29-30; Secde 32/9; Sâ'd 38/72.

⁶⁹ İsrâ 17/70; Tin 95/1-4.

⁷⁰ Araf 7/ 10; Hicr 15/ 19-20; Casiye 45/ 13; Mülk 67/15.

⁷¹ Bakara 2/ 2; Ali'imran 3/138; Yunus 10/ 35, 57; Nahl 16/ 64; Neml 27/ 77; Casiye 45/ 20.

⁷² Bakara 2/ 36, 38; A'raf 7/ 24-25.

sorumluluğunu taşımaktadır. Kur'an-ı Kerim'e göre insan sorumlu bir varlıktır⁷³ yaratılış gayesi sorumluluktur⁷⁴. Varlık âlemindeki davranışlarının bireysel ve toplumsal sonuçlarından kendisi sorumludur⁷⁵.

İnsan sınırlı bir varlık olduğu için her zaman özünde bir zayıflık⁷⁶ ve tamamlanmamışlık⁷⁷ vardır. Antropolojik açıdan da eksik bir varlık olduğu için bu anlamda onun hayatı da bir yönüyle eksikliklerini tamamlama sürecidir. O hayvanlar gibi içgüdülere sahip olmadığı için sürü hayatına uyum sağlayamaz. Ancak izole değil sosyal bir varlıktır⁷⁸. Toplum içinde şekillenir⁷⁹ ve toplumu da şekillendirir. Başka insanlarla birlikte yaşamak durumundadır⁸⁰. Ancak birbirleriyle ilişki içerisinde eksikliklerini giderebilir⁸¹. Bu eksikliklerini gidermek için görevleri insan ihtiyaçlarını objektif bir düzen içerisinde karşılayan kurallar ve kurumlar oluşturur. İnsanın dünya hayatında karşılaşacağı bütün olgular özü gereği dünyevi (zaman ve mekana bağlı) bir minval üzere oldukları için izafidirler. Yani geçerlilikleri kuramlara⁸² ve şartlara bağlıdır. Bu durumda yeni/farklı kuramlara göre insanın varlığı incelemesi neticesinde vasıflamalar sürekli değiştiğinden insan da var oluşunu gerçekleştirmek için doğru tasarımı ve doğru davranış normlarını kendi gerçekliğinde sürekli yeniden keşfetmek durumundadır. Zira beşeri boyutun etken olduğu bu ontolojide değişim bunu zorunlu kılmaktadır.

İnsan araştırarak, düşünerek ve aklederek yanlışlıkları tespit eder. Ulaştığı yeni bilgilerle yeni doğrulara ulaşır, yeni vasıflamalar yapar⁸³. Ancak onun akli ve duyu sınırlı olduğu için olanlarla yetinmemeli, yeni ve daha farklı yöntemler denemeli ve yeni bilgilere ulaşmalıdır ki var oluşunu sürekli hale getirsin. Çünkü ürettiği son ürünün ortaya çıkması bu amaç için ürettiği ilk ürünün ortaya çıkmasına bağlıdır. Mesela tekerlek icat edilmeseydi günümüzde en modern arabanın yapılması imkânsız olacaktı. Veya

⁷³ Bakara 2/ 225, 286; Nisa 4/ 111; Maide 5/38, 89; En'am 6/70, 120,164; Rum 30/ 41; Zariyat 51/ 56; Kıyame 75/ 36.

⁷⁴ Araf 7/ 42; Zariyat 51/ 56; Kıyame 75/ 36

⁷⁵ Bakara 2/ 281; Ali İmran 3/ 182; Nahl 16/ 111; Hacc 22/ 10; Sebe 34/ 25; Fussilat 41/ 46; Casiye 45/15.

⁷⁶ Nisa 4/ 28.

⁷⁷ Fatr 35/ 15.

⁷⁸ Nakajima Şafak, Aklın Kutsal Kitabı, Ankara, 2019, 229.

⁷⁹ Şafak, 256

⁸⁰ Sargin İzzet, "Kur'an-I Kerim Ekseninde İnsanın Bazı Antropolojik Özellikleri Bağlamında Hukuk Ve Devlet" KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007, 16. Dipnot.

⁸¹ Nakajima, 229.

⁸² Mesela Oklit geometrisine göre bir üçgenin iç açılarının toplamı yüz seksen derece iken Riemann geometrisine göre yüz seksen dereceden büyüktür. Lawonevski geometrisinde ise yüz seksen dereceden küçüktür. Oklit geometrisine göre bir noktaya en uzak nokta ona en uzak nokta olurken Riemann'a göre bir noktaya en uzak nokta ona en yakın nokta olmaktadır. Öyleyse uzakla ilgili geometrik ölçümlerin doğruluk değeri Riemann geometrisine göre hesaplanır. Durum diğer müspet ilim kuramları açısından da aynıdır. Konunun islam hukuku açısından değerlendirilmesi için taf bkz. Soner Duman "Ebu Hanife'nin İctihatlarındaki Değişim (kaynaklar-sebepler-analiz), İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Konya, 2012, s. 19, 441, 465; Abdurrahman Güneş, "İmam Şafii'nin Kavli Kadimi ve Kavli Ceditinin Oluşmasına Etki Eden Sosyal Faktörler" Mesnet İlahiyat Araştırmaları Dergisi, c. 10, s. 1, Malatya 2019, 169, 194. Ayrıca istihsan delili de bu konuda önemli bir yere sahiptir.

⁸³ Bilim tarihi zaten yanlışlanan doğruların tarihi diye tanımlanır.

önceki dönemlerde kölelik bir insan hakkı olarak ortaya çıkmışken bugün insanlık için bir ayıp olarak kabul edilmektedir.

İnsan bir taraftan dünya ile (tabiat, tarih ve sosyal alemler) münasebet kurarken diğer taraftan mutaaliyetle ve kendi nefsiyle de ilişkiler kurar. Çünkü bu ilişkiler bütünü onun mahiyetinden kaynaklanan bir durumdur. İnsanın doğru bir hayat yaşaması bu münasebetlerin uyumlu ve tutarlı olmasına bağlıdır. Bunun için bunlar arasında bir derecelendirme yapılması gerekir ki bu manevi, tabii, fikri ve felsefi ilimlerin beraber yürütülmesine bağlıdır⁸⁴. Bu da tekniğin ahlakileşmesini ve de ahlakın, insan hayatında somutlaşmasını gerektirir.

Değerler planında ahlaki boyutu olan insan düşünmekten vaz geçemez ve düşünme sorumluluğunu başkasına devredemez. O, kendi zihniyetinin oluşturduğu imkânlar alanında özgür düşünmezse bir robot konumunda kalır. Zira insan düşündüğü ve kendi düşüncelerini eleştirebildiği ölçüde özgürdür. Onun şahsiyeti ve haysiyeti özgür olmasından kaynaklanır. İnsanın özgürlüğü sadece sosyal ve siyasal şartlara bağlı bir özgürlük değil, yaratılıştan sahip olduğu ruhsal bir niteliktir. Sosyal ve siyasal özgürlükler dış müdahalelerle kısıtlanabilir fakat ruhi (vicdani) özgürlükleri insan kendi eliyle teslim ederse insanlıktan çıkar. Ruhsal özgürlüğünü terk eden insan, insanlığını da terk etmiş olur⁸⁵.

İnsan özgürlük rüzgarını kaybeder ve kendi ruhundaki cevheri ortaya çıkarmaya çaba göstermezse yani kendisi olamaz ve bilinçli olarak kendi şahsiyetini oluşturamazsa, hayvandan daha aşağı bir dereceye düşer. Çünkü hayvan Allah'ın yarattığı doğaya göre yaşar ve bu durum onun için yeterli olur. Hayvan doğasına sadıktır ve neyse odur oysa Allah'ın verdiği aklı reddeden yani kendi imkânlar alanını terk eden bir insan ruh özgürlüğünü kaybetmesinin ötesinde kendi doğasını da bozmuş soysuzlaştırmış⁸⁶ ve insanlığını kaybetmiştir. Zira insan, kendi özgürlüğünü reddeder ve bir başka akla kendisini teslim ederse hakikati aramayı bir noktada durdurmuş ve çeşitli yollardan hakikate ulaşma yollarını tıkamış olur. Böylece o hakikate ulaşma yolunda ilerlemekten geri durmak ve sınırlı bir aklın ortaya koyduğu noktaları tekrarlamak konumuna kendisini mahkûm eder. Bu yüzden insan hür düşünce ve düşünce hürriyetine sahip olarak sürekli hakikati aramalıdır. Ama düşünme ve hakikat arayışı bir gelenek içinde olmalıdır. Aksi halde bu durum kısır yeniliklerden ve savurulmalardan başka bir şey doğurmaz. Çünkü ilmi, felsefi, bedî ve hukuki alanlarda değerli yorumlar ve yenilikler daima bir gelenek içerisinde filizlenmiştir⁸⁷.

Kur'an-ı Kerim insanı önce fert olarak ele alıp onun iyi yetişmesini ve buna bağlı olarak fertlerin meydana getirdiği toplumun iyi, düzenli, tutarlı ve mutlu bir birlik meydana getirmesini amaçlamıştır. Bunun sağlanması için hem fert hem de toplumla ilgili ilkeler koymuştur. Ancak bu ilkelerin kabul veya reddini insan hürriyetine bırak-

⁸⁴ Kasas 28/77; Mülk 67/15.

⁸⁵ Özakpınar Yılmaz, *İnsan Düşüncesinin Boyutları*, İstanbul, 2014, 120.

⁸⁶ Özakpınar, 121.

⁸⁷ Özakpınar, 122.

miştir⁸⁸. Mantıki ve sistematik bir şekilde ameli alana aktarılmasını istemiş ve maddileşmesini beşeri akla bırakmıştır. Şu var ki Kur'an-ı Kerim ancak antropolojik özellikleri yüksek siyasi, fikri, felsefi ve sanatsal kabiliyetleri birlikte gelişmiş bir insan veya toplum tarafından doğru anlanabilen, yorumlanabilen ve hayata aktarılabilen bir kitaptır başka türlü ondan istenen fayda sağlanamaz.

SONUÇ

Değişim insan hayatının değişmez bir gerçekliğidir. Bu gerçeklik karşısında insan varoluşunu anlamlandırmak ve gerçekleştirmek için karşısına çıkan her problemi çözmek durumundadır. Şayet bunu başaramazsa önüne amaç koyması ve hedef belirlenmesi imkânsızlaşır.

İnsan varlığın bilgisine ulaşmak için yapacağı her türlü çaba Allah katında değer ifade eder. Bu ontolojide tek bir hakikat olmadığı için sürekli yorum, sürekli içtihat yapmak farklı ve yeni anlayış ve yöntemler geliştirmek durumundadır. Zaten Yüce Allah da onu bu yetilere sahip olarak yaratmıştır. Bir yerde yorum varsa orada mutlaka farklı yorumlar da olacaktır. Çünkü metin yorumla konuşmaya başlar. Zira yorum, bir metnin anlamını açıklığa kavuşturmak veya metni inşa eden iradenin yaşanılan gerçeklikte yeniden inşası demektir. Çünkü her metin yorumla konuşmaya başlar ve yorumla yeni anlamlar kazanır.

Yorum bir metin hakkında farklı görüşler ileri sürmek olurken anlama da ise net bilgiler söz konusudur. Bu açıdan İslam düşünce geleneğinde tefsir ve tevil ayrımı bir bakımdan anlam ve yoruma karşılık gelmektedir.

Her metin mahiyet bakımından eşit olmasına rağmen kutsal metinlerin derece üstünlüğü vardır. Her metinde aynı unsurlar vardır. Bu üstünlük kutsal metinlerin unsurlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bu açıdan her metin aynı mantık ve kurallara göre yorumlanır veya anlaşılır. Kutsal metinlerin derece bakımından üstünlüğü onların unsurlarının farklı olmasına bağlıdır.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Aslan, Nasi, Gâî Yorum/Makâsıd Açısından Hz. Ömer'in Sevad Arazisi İle İlgili Uygulamasına Yönelik Bir Değerlendirme, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD), 2, 18, 2018.

Aslan, Nasi, Aydın Mustafa Şeref, Zâhir ve Bâtn Bağlamında Tevilin Sınırları /Fıkıh Tasavvuf İlişkisi-Taharet Örneği- Marife Dini Araştırmalar Dergisi Yıl 2021, Cilt 21, Sayı 1, (381 – 407)

Canatan, Kadir, Kur'an da Hz Peygamber'e Sorulan 13 Soru, İstanbul 2005.

Çağıl, Orhan Münir, Hukuk Metodolojisi Dersleri, İstanbul, 1952, 29;

⁸⁸ Bakara 2/ 255; Yunus 10/108; Kehf 18/ 29

- Çağlı, Orhan Münir, Hukuk ve Hukuk İlmine Giriş, İstanbul, 1966.
- Davutoğlu, Ahmet, Stratejik Derinlik, İstanbul, 2001.
- Deniz, Abdulkaki, Fıkıh Usulünde Te'vil ve Fıkhî Uygulamaları, Basılmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2018.
- Erdal, Muhammed Ali, Şartların Değişmesiyle Kur'an Ahkâmının Güncellenmesi: Hz. Ömer Örneği Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13, 13, 2018.
- Eren, Hasan vdd. Türkçe Sözlük c. I-II, Ankara, 1998.
- Erten, Mevlüt, Nas Yorum İlişkisi, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1998.
- Gadamer, Hans George, Hakikat ve Yöntem c I-II (çev: Hüsamettin Arslan, İsmail Yavuzcan), İstanbul, 2008-2009.
- Gazâlî, Hamid Muhammed b. Muhammed, el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl I-II, Beyrut, Trs.
- Gengil, Veysel, "Mâtürîdî'de Tefsir Te'vîl Ayrımı Meselesi" Diyanet İlmî Dergi Ankara, 2019.
- Gözler, Kemal, Hukukun Genel Teorisine Giriş, İstanbul, 1998.
- John, R. Sharle, "Söz Edimleri Kavramı Açısından Kurgusal Anlatı, Metinlerde Söz Aktarımı", Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkish, Volume 6/2, P 143-162 Turkey.
- Keçelioğlu, Elvan, "Ceza Hukukunda İçtihadın Sınırı, yorum ve kıyas" Adalet Akademisi Dergisi, Ankara, Ekim 2012.
- Mahmasânî, Subhi, Felsefetu't Teşri, Beyrut, 1952/1371.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr (Te'vilatül Kur'an Tercümesi, c I-XVII(çev: heyet), İstanbul, 2017-2019, c1, 29 (çev: Bekir Topaloğlu, İstanbul 2017).
- Otacı Cengiz, Hermeneutik (yorumbilim), <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2010-89-633>, 440.
- Pak, Zekeriya, Allah- İnsan İletişimi, Ankara, 2005.
- Pezdevî, Fahru'l-İslâm, Usûl I-IV, Beyrut 1997/1417.
- Sarıçoban, Arif-Hişmanoğlu Murat, "Türkçe'deki Buyrum Tümcelerinin Edim Bilimi Üzerine", Tomer Language Journal, April, 2004.
- Serahsî, EbûBekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl, Usûlü's-Serahsî I-II, İstanbul 1.984.
- Tepe, Harun, Nicolai Hartmann ve Bilgiye Ontolojik Bakış, IX, Ankara, 1988
- Türkdoğan, Orhan, Bilimsel Araştırma Metodolojisi, İstanbul, 2009.
- Yüksel, Macit, Muvakat-i Ömer, İstanbul, 2019.
- Zerkeşî, Bedruddin, Muhammed b. Abdillâh, el-Burhân fî-Ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut 1972/1391.